

מאי חנוכה ?

הגמרא במסכת שבת (דף כא"ב) שואלת מאי חנוכה (מה' חנוכה ?) דתנו רבנן (Jee חכמי') בכ"ה בכסליו, יומי דחנוכה תמניא אינון (ימי החנוכה הם תמניא ימי') דלא למספד בהון (ולא להתענות בהון) (ואסור להתענות בהם) שכשנכנסו יוניים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס - והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה.

חכמים תיקנו לנו בברכת המזון ובתפילת הלחש את קריאת "על הניסים" הבאה.

בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו. כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יוֹן הַרְשָׁעָה עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהִשְׁכִּיחַם תּוֹרְתְךָ וּלְהַעֲבִירם מִחֻקֵּי רְצוֹנְךָ:

וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּים עֲמַדְתָּ לָהֶם בְּעַת צָרָתָם. רִבַּתְּ אֶת רִיבָם. דָּנַתְּ אֶת דִּינָם. נִקְמַתְּ אֶת נִקְמָתָם. מָסַרְתָּ גְבוּרִים בְּיַד חַלְשִׁים. וְרַבִּים בְּיַד מַעֲטִים. וְטַמְאִים בְּיַד טְהוּרִים. וְרָשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים. וְזָדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרְתְךָ. וְלֹךְ עֲשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמְךָ. וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עֲשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפְרָקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה:

וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בְּנֵיךְ לְדָבִיר בֵּיתְךָ. וּפָנּוּ אֶת הַיְכָלְךָ. וְטָהְרוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ. וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת בְּחֻצְרוֹת קִדְשֶׁךָ. וְקָבְעוּ שְׁמוֹנֵת יָמִים אֵלָיו בְּהִלָּל וּבְהוֹדָאָה וְעֲשִׂיתָ עִמָּהֶם נֶס וּפְלָא וְנוֹדָה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֵלָה: יְמֵי חֲנֻכָּה אֱלֹהֵינוּ. לְהוֹדוֹת וּלְהִלָּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

על פי דברי הגמרא ניתן להבין שנס חנוכה הוא בעיקר נס פח השמן, ואילו בתפילת על הניסים נס זה אפילו לא נזכר וכל הנס מיוחס לניצחון המעטים על הרבים וכד'. ומה שרשום וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת בְּחֻצְרוֹת קִדְשֶׁךָ זה לא בתוך בית המקדש ואין הכוונה לפך השמן. אז במה דברים אמורים ?

יתרה מזאת, מדוע חג חנוכה נקבע לדורות לזכר נס פח שמן ? הלא היו לנו ניסים גדולים יותר (חציית הירדן, העמדת השמש והירח ועוד...) למה להם לא נקבע חג ?

עם ישראל אינו חוגג אירועים נוסטלגים (ראה פירוט פרשת תולדות תשע"ה) אלא החג נקבע כאשר ישנה הארה רוחנית מיוחדת החוזרת בכל שנה.

בשבת - ההארה הרוחנית מגיעה עד אלינו, ולכן מי שעובר על מצוות השבת נקרא מחלל שבת משום שהוא מחלל הארות שנמצאות כאן בפועל.

בפורים - יש הארה שהיא לא מגיעה עד אלינו, ויש "לקורא לה" ולכן מברכים בקריאת המגילה – "על מקרא מגילה" ולא "על קריאת מגילה"...

בחנוכה – ההארה מגיעה לזמן קצר וקצוב והוא זמן הדלקת נרות. **מרון הבית יוסף** בשולחן ערוך אורח חיים, (סימן תרע"ב הלכה א) כותב - אין מדליקין נר חנוכה קדם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים. ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להדליק מפלג המנחה ולמעלה, ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק.

והעניין שמודגש - לא מאחרים ולא מקדימים זה משום שההארה בחנוכה היא קצרה וזמנית ומי שלא ידליק בזמן יאבד את אותה הארה.

נדגיש שמי שלא יכול להדליק בזמן המדויק, אמנם יאבד את זמן ההארה הרוחנית, אבל, ידליק מאוחר יותר במשך הלילה בברכה.

נס חנוכה העיקרי הוא נס של ניצחון הטוב על הרע... בסופו של דבר לאחר ניצחון החשמונאים וכיבוש הר הבית, נעשה נס נוסף "על הדרך" של פח השמן שהספיק לשמונה ימים. כדי להבין כמה רוע היה באותה תקופה, נספר את הרקע ההיסטורי לדברים.

קצת היסטוריה

לאחר מותו הבלתי צפוי של אלכסנדר מוקדון מקדחת כשהוא בגיל 33 בלבד, התפצלה ממלכתו לארבעה חלקים.

לאחר שתלמי שליט מצרים ניצח בקרב את שליט סוריה סליקוס, שלטו בארץ ישראל ה"תלמיים" במשך כמאה שנה, וכבר בתקופתם התפשטה בארץ ישראל התרבות ההלניסטית אשר הקימה מקדשי אלילים, בתי שעשועים, תיאטראות ומגרשי ספורט, המרדף אחר העושר והבילויים "החיים הטובים" (כאילו..)

כבר בתקופה זו החלו חלק מהיהודים להתערבב עם התרבות ההלניסטית, אך עדיין במקביל שמרו תורה ומצוות. כמובן "ששידוך כזה מוצלח" לא יכול להחזיק מעמד ורבים מאותם יהודים נסחפו בסופו של דבר לתוך התרבות ההלניסטית / התרבות היוונית וזנחו לחלוטין את דרך התורה והמצוות, החלו לרדוף אחר הממון, השתחוו לאלילי היוונים ואכלו מכל הבא ליד. יהודים אלו נקראו בשם – "המתיוונים".

הגדיל לעשות ולהרשיע, יוסף בן טוביה יהודי מושחת אשר הצליח להתמנות למוכס מטעם השלטונות, אשר העמידו לרשותו חיילים מטעם המלך תלמי. רשע זה שחיפש להתעשר היה גובה מאחיו היהודים מס גבוה מהרגיל.

כאשר הגיע "יוסף המוכס" לעיר אשקלון, סרבו תושבי העיר לשלם לו את המיסים שדרש וכתגובה הוא הרג 20 מראשי הקהילה בעיר ולקח את כל רכושם. מאז פחדו כולם מאימתו של "יוסף המוכס" ושילמו לו מיסים כפי שדרש. מתיוונים נוספים שראו את "הצלחתו" והתעשרותו של "יוסף המוכס" בחרו גם הם ללכת בדרך זו...

בשלב מאוחר יותר כבשו הסליקים את ארץ ישראל, ולאחר 25 שנה עלה לשלטון הסליקים המלך – "אנטיוכוס אפיפנס". אנטיוכוס השקיע כספים רבים להאדרת התרבות ההלניסטית ושאיפתו הייתה שכל יישוב שהיה תחת שלטונו יהיה יישוב הלניסטי. וכדי להצליח בתוכניתו מינה אנטיוכוס את היהודים המתיוונים לתפקידי מפתח בשלטון, בתקווה שיתר העם יימשך אחר התרבות ההלניסטית.

דרגה נוספת בהתדרדרות הייתה כאשר אחיו של יוחנן כהן גדול שהיה מתיוון מונה ככהן גדול על ידי אנטיוכוס לאחר ששיחד את אנטיוכוס בסכום כסף נכבד. הוא אפילו שינה את שמו מיהושע ל-יאסון (ממש אסון...) ואותו יאסון דאג גם לבנות בירושלים את בתי התועבה של התרבות ההלניסטית.

שלוש שנים לאחר שיאסון מכהן ככהן גדול, הורס את העיר ירושלים והופך אותה כמעט לעיר הלניסטית. מונה "מנלאוס" לכהן גדול על ידי אנטיוכוס משום שהבטיח לאנטיוכוס סכומי כסף גדולים מאלו ששלח מנלאוס. מנלאוס הרשע הגדיל לעשות והיה לוקח כסף מאוצר בית המקדש לתשלומי המס ואף לצרכיו הפרטיים, ואף לא היסס להוציא ולמכור מכלי הזהב הקדושים שהיו בבית המקדש.

כאשר אנטיוכוס יצא למלחמה במצרים, נפוצה השמועה שהוא מת במלחמה, והיהודים בירושלים ראו בזה שעת כושר לגרש את מנלאוס מירושלים. אנטיוכוס שלא הצליח לכבוש את מצרים, חזר דרך ירושלים, ואת כל הכעס שלו הוציא על היהודים וטבח במשך שלושה ימים ביהודי ירושלים כ- 40,000 איש, אישה, בחורים, בחורות, עוללים ויונקים ועוד 40,000 איש נלקחו בשבי.

בשלב זה החליט אנטיוכוס הרשע להרחיק את היהודים מדרך התורה בכל מחיר והוציא את גזרות השמד, בהם אסר את עבודת בית המקדש, ציווה להקריב חזיר על מזבח האלילים שלו, ביטול המילה, השבת וקידוש החודש בעם ישראל.

בנקי זמן זו היה המשבר כבר גדול מאוד, היהודים המתיוונים שיתפו פעולה עם שלטונו של אנטיוכוס, והיהודים שרצו להמשיך בדרך התורה, היו צריכים לברוח אל ההרים. בשלב זה גם החלו סיפורי קידוש השם של יהודים שונים, חנה ושבעת בניה, 1,000 יהודים שנחנקו למוות במערה, וכאן קמו החשמונאים ובקידוש ה' שלהם ניצחו המעטים את הרבים כבשו וטיהרו מחדש את בית המקדש.

המסר של חג החנוכה

מהרקע ההיסטורי שקדם למרד החשמונאים אנו מבינים לאן תאוות הממון הובילה את אותם מתייונים, בריחה וזלזול בכל ערכי היהדות, פגיעה בבית המקדש, בגידה בקב"ה, ועד למלחמת אחים – "לא רואים ממטר" וכל זה בשביל "כסף" "חיים טובים", חו מ ר י ו ת !

כדי להבין טוב את המסר של חג החנוכה נשווה בין חנוכה לפורים, בין הגישה היוונית של אנטיוכוס לבין הגישה העמלקית של המן, וכיצד זה השפיע על היהודים.

בחג הפורים - אנו פוגשים את זרע עמלק שלא מעניין אותם אם אתה יהודי דתי, יהודי חילוני או אפילו יהודי כופר, עצם העובדה שאתה יהודי כבר מחייב אותך מיתה.

פגשנו אותם מיד ביציאה ממצרים, **(דברים כה, יז-כז)** זְכוּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עַמְלֵק בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם: בְּהַמְשֵׁךְ בְּמַגִּילַת אֶסְתֵּר פּוֹגְשִׁים אֶת הַצּוֹרֵר הַמֵּן **(פרק ג, ט)** שמבקש, אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכְתֹּב לְאַבְדָּם וְגו' ולצערנו פגשנו אותם גם בתפקיד הנאצים שם רשעים ירקב שרצחו יהודי באשר הוא יהודי.

בחג הפורים מכיוון שהייתה גזירת שמד על כלל העם היהודי באשר הוא, כל אחד ואחד הרגיש את המצוקה ופחד על עצמו ומשפחתו, אין פתח להצלה, לא התיוונות ולא כפירה, ואז כולם מבינים שאין לנו למי לפנות אלא לאבינו שבשמיים, לכן הייתה חזרה בתשובה המונית בפורים וזהו שנאמר קִיְבוּ וְקַבְלוּ הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל זְרַעֲם בְּמַגִּילַת אֶסְתֵּר נִרְשָׁם וְקַבְּלוּ הַיְהוּדִים – לשון יחיד ללמדנו שכולם כאיש אחד חזרו בתשובה.

בחג החנוכה - היוונים למעשה לא ביקשו להשמיד את העם היהודי כעם, אלא רצו להשמיד את נשמת העם היהודי, לבטל אותו מכל חיבור לתורה ומצוותיה, ולהציע חיים של חומריות מועדונים, בילויים, עושר... לכן יהודים לא מעטים כשלו ובחרו בדרך של חומריות, ועזבו את דרך התורה ומצוותיה. והיו כאלה שהרחיקו נדוד ויצאו נגד אחיהם שומרי התורה והמצוות.

לעומת זאת היהודים שכן בחרו להיצמד בעוז לתורת ישראל היו צריכים להילחם נגד היוונים וגזירותיהם, והם יצאו למלחמה זו מתוך שליחות – **מלחמה על קידוש השם !!!**

כעת נחזור לשאלה על הגמרא, **מדוע מציגה הגמרא את נס חנוכה כנס פך השמן ?**

התשובה היא שבוודאי שבתקופת החשמונאים הנס הגדול היה הניצחון הבלתי טבעי של קומץ חיילים כנגד האימפריה היוונית, ונס פך השמן כמובן שגם הוא נס אבל בא כתוספת על הניסים הגלויים שהיו.

מבאר **הרב אליהו כי טוב**, שלאורך הדורות לאחר שהתבטלה מלכות החשמונאים, ונכרת זרעם בעוד בית המקדש קיים, ולאחר מכן חרב בית המקדש בעוונותינו, רישומו של נס פך השמן נשאר לעד ולכן ייחסו חכמי התלמוד את נס חנוכה לנס פח השמן.

בואו רגע נכנס לעיני המתיוונים באותה תקופה, הם בהתחלה מתגאים בהיותם ככל העמים, הם צוברים מעמד, כסף, כוח, פינוקים, הם הנאורים והמשכילים.. אחלה חיים.. מה רע ? ואילו אחיהם הדתיים, אהה.. לא מפותחים, תקועים בעבר בתוך החיים שלהם עם הדעות החשוכות, לא משתנים, לא מתקדמים, ממש פרימיטיביים... לא יודעים לנצל את החיים.

המעניין הוא שדווקא הם, המתיוונים שמרגישים "נאורים ומשכילים" שבחרו לשכוח את דרך סבא להשתמש ב.. **שכחה = חשכה**, דווקא הם שרצו כמו היוונים לעקור מעם ישראל את ההתחדשות התמידית של התורה בקרבנו, דווקא הם בסופו של דבר הביאו לעם ישראל התחדשות נוספת, אורה נוספת – את חג החנוכה חג האורים !!!

(משלי יט, כא) רבות מְזוֹשְׁבוֹת בְּלֵב אִישׁ וְעֵצַת ה' הִיא תִּקְוָם:

מוסר מדברי חז"ל

"להיות גבר" ולהסתכל לאמת בפנים

כל אחד מאתנו, כילד, כהורה וכסבא מכיר את שירי הגן של חנוכה, ואחד מהבולטים שביניהם הוא - *גאנו חולק פלך, בידינו אור ואי. כל אחד הוא אור קטן, וכולנו אור איתן. סורה חולק, הפאה חולק ! סורה מפני האור ! איני יודע אם זאת הייתה כוונת המחברת שרה לוי תנאי, אבל בשורות אלו טמון יסוד עמוק ביהדות בגישתנו לחיים.*

היסוד הוא שלחושך אין קיום בפני עצמו, אלא שהוא העדר אור (מוסכם גם מבחינה פסיקלית) וההוכחה הפשוטה לכך היא, שאם נלך לאמצע האוקיינוס בלילה ללא ירח, חושך אפילה מוחלטת, ונדליק שם נר דקיק, כל החושך שמסביב לא יכול לבטל את אורו של הנר הדקיק.

ככה גם מתנהגת נשמת היהודי, ברגע שיש העדר אור, מיד קופץ עליו החושך – אין מצב ביניים !!! אבל תמיד תמיד גם אצלך אחי, שם עמוק בפנים בכל יהודי דולק האור הנצחי, גם אם תשחק אותה... "עזוב אותך משטויות", גם אם תצעק בקול "אני לא מאמין" לא יעזור לך כלום, עמוק בפנים אתה מרגיש זאת... ואפילו שרת את זה בגן...

באנו חושך לגרש - זה התפקיד שלנו, כל יום לגרש מעלינו את יצר הרע שאינו מרפה, ואיך? **בידינו אור ואש** – על ידי התורה שהיא אש, להתחבר לאש לימוד התורה...
כל אחד הוא אור קטן – בכל אחד מאתנו יש לפחות את האור הקטן הפרטי שלו...
וכלנו אור איתן – וביחד, עם ישראל ערבים זה לזה, ואין כוח גדול יותר מאחדות ישראל...
סורה חושך הלאה שחור, סורה מפני האור – בסופו של דבר תמיד אש התורה מנצחת...

ישנם הרבה אבסורדים שאנו פוגשים ביום יום, אבל הרמה הגבוהה ביותר היא כאשר אדם מצליח **"לעבוד על עצמו בעיניים"**. על אחרים מילא... אולי ניתן להבין יש לך אינטרס... אהה... אבל לעבוד על עצמך !! מה אתה גנוב !!

אף אחד מאתנו לא יציע את שירותיו בתור מורה לסיניית – ברור... **ולמה לא בעצם !!**

אני מכיר כמה מתוכנו שכן מרשים לעצמם לדבר על תורת ישראל, להביע עמדות, לפרש איך שנראה להם, גם אם הם אף פעם לא פתחו גמרא, משנה, הלכה, או שנכנסו לסוד הדברים... הם אפילו מרשים לעצמם לחלוק על ענקי עולם כמו רבי שמעון בר יוחאי ותנאים קדושים.

אז אותך אח יקר אני שואל, **אם אתה מסוגל להרצות לי על יהדות כשלא למדת יהדות, למה שלא תרצה לי גם בסיניית כשלא למדת סיניית !!** על מי אתה עובד ? עלי או על עצמך ?

חג החנוכה מגיע, הילד שלך מתרגש לקראת הדלקת החנוכיה, הלא הוא הכין חנוכיה משלו בגן. ריח הסופגניות באוויר, והוא ניגש להדליק את הנרות, איזו התרגשות יש לו כשהוא מדליק את החנוכיה שלו, ואז הוא שואל אותך, **אבא, אמא – למה חוגגים את חג החנוכה ?** ומיד עונים לו – **כי היהודים ניצחו את היוונים**. ואז הוא מביט אליך בעיניו התמימות ושואל – **אבא, אמא, אם היהודים באמת ניצחו את היוונים, אז למה יש דור שלם שגדל מבלי לדעת מה זה "שמע ישראל" ? שלא מכיר את "בית הכנסת", דור שמעריץ את תרבות הגויים, מתלבש בפריצות כמוהם, מסתפר כמוהם ומתנהג כמוהם ? למה יש עדיין תרבות מועדונים ? למה יהודים מחללים את השבת בפרהסיא ?**

כאן מגיע רגע האמת – תהיה גבר ותסתכל לאמת בפנים, תספר לילד שבאנו חושך לגרש, זה לא רק ריצוד של אורות הפנסים כאשר הגננת כיבתה את האור בגן, תספר לו שזו דרך חיים, ותאמר לו גם שלצערנו עדיין הניצחון אינו מוחלט, יש עוד מתיוונים... אבל האור קרוב...

ערך-ניר גהלי

לוקט ממדרשי חז"ל ומדרשות הרבנים שליט"א

להצטרפות לרשימת תפוצה שבועית – nirgahali@gmail.com

ניתן לצפות ולהוריד את כל המאמרים באתר - www.nir-g.022.co.il